

Π. Φ. ΣΤΡΟΞΟΝ

ΣΚΕΠΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΦΥΣΙΟΚΡΑΤΙΑ:
ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ

ΟΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ WOODBRIDGE 1983

Μετάφραση: ΕΥΓΕΝΙΑ ΜΥΛΩΝΑΚΗ
Εισαγωγή-Επιμέλεια: ΣΤΕΛΙΟΣ ΒΙΡΒΙΔΑΚΗΣ

Εὐμενεῖς ἔλεγχοι

Ἐκδόσεις ΕΚΚΡΕΜΕΣ

ΧΙΟΥΜ: ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΗ

Υπάρχει άραγε κάποιος τρόπος αντιμετώπισης του σκεπτικισμού που να μη συνιστά παραλλαγή των τρόπων στους οποίους έχω ήδη αναφερθεί, να μην αποτελεί δηλαδή ούτε απόπειρα να ανασκευαστεί άμεσα, με ορθολογικά επιχειρήματα στηριζόμενα σε κοινές, θεολογικές ή οιονεί επιστημονικές θεωρήσεις, ούτε απόπειρα να ανασκευαστεί έμμεσα, με το να δειχθεί ότι είναι υπό μια έννοια αβάσιμος ή αυτοαναιρούμενος; Νομίζω ότι υπάρχει. Δεν πρόκειται για κάτι το καινούργιο, αφού αυτός ο τρόπος είναι τουλάχιστον τόσο παλιός όσο και ο Χιουμ: ο ισχυρότερος σημερινός υποστηρικτής μιας παρόμοιας τοποθέτησης είναι ο Βιτγκενστάιν. Θα τον ονομάσω τρόπο της φυσιοκρατίας: αν και αυτός ο όρος δεν πρέπει να εκληφθεί με την έννοια της «φυσικοποιημένης γνωσιολογίας» του Κουάιν.

Σε μια διάσημη πρόταση του δεύτερου βιβλίου της *Πραγματείας* ο Χιουμ θέτει όρια στη φιλοδοξία του Λόγου να διαμορφώνει τους σκοπούς των πράξεων.¹ Στο ίδιο πνεύμα, προς το τέλος του πρώτου βιβλίου, θέτει όρια στη φιλοδοξία του Λόγου να ελέγχει τον σχη-

1. «Ο Λόγος είναι και οφείλει να είναι μόνο ο σκλάβος των παθών και δεν μπορεί ποτέ να προσποιηθεί ότι έχει άλλο καθήκον εκτός από το να τα εξυπηρετεί και να τα υπακούει» (*Treatise of Human Nature*, Selby-Bigge (επιμ.), βιβλίο 2, τμ. 3, σ. 415).

ματισμό των πεποιθήσεων που αφορούν τις καταστάσεις πραγμάτων και την ύπαρξη. Τονίζει ότι όλα τα επιχειρήματα υπέρ της σκεπτικιστικής θέσης είναι εντελώς ατελέσφορα: και, με το ίδιο σκεπτικό, ότι όλα τα επιχειρήματα εναντίον της είναι τελείως ανενεργά. Αυτό που θέλει να πει είναι στην ουσία πολύ απλό, ότι δηλαδή όποια επιχειρήματα και αν χρησιμοποιηθούν από τη μία ή την άλλη πλευρά, δεν μπορούμε παρά να πιστεύουμε στην ύπαρξη των σωμάτων, και να σχηματίζουμε πεποιθήσεις και προσδοκίες σύμφωνα με τους βασικούς κανόνες της επαγωγής. Θα μπορούσε να έχει προσθέσει, αν και αυτό το θέμα δεν τον απασχόλησε, πως η πεποίθηση ότι υπάρχουν άλλοι άνθρωποι (άρα ότι υπάρχουν άλλοι νόες) είναι εξίσου αναπόδραστη. Ο Χιουμ εκφράζει συχνά αυτή τη θέση αναφερόμενος στη Φύση, τη Φύση που σε αυτά τα θέματα δεν μας αφήνει περιθώριο επιλογής, αλλά «με μια απόλυτη και ανεξέλεγκτη αναγκαιότητα» μας επιβάλλει «να κρίνουμε, καθώς και να αναπνέουμε και να νιώθουμε». Έτσι, μιλώντας για τον καθολικό σκεπτικισμό, ο οποίος, ξεκινώντας από την επισφάλεια της ανθρώπινης κρίσης, θα έτεινε να υπονομεύσει κάθε πίστη και άποψη, λέει τα εξής: «Όποιος έχει μπει στον κόπο να ανασκευάσει τις στρεψοδικίες αυτού του καθολικού σκεπτικισμού έχει στην πραγματικότητα αντιδικήσει χωρίς αντίπαλο και έχει προσπαθήσει να εδραιώσει με επιχειρήματα μια ικανότητα την οποία η φύση έχει προηγουμένως εμφυτεύσει στον νου και έχει καταστήσει αναπόφευκτη».²

2. Στο ίδιο, σ. 183.

νες και καταπιεσμένες από τη Φύση, από μια αναπόδραστη φυσική δέσμευση στην πεποίθηση: την πεποίθηση ότι υπάρχουν σώματα και οι βασισμένες στην επαγωγή προσδοκίες μας θα επαληθευθούν. (Γπαινήχθηκα μια αναλογία με τον Καντ: αυτή η αναλογία υπάρχει, παρόλο που είναι χαλαρή. Εντοπίζεται στο ότι και ο Καντ αναγνωρίζει δύο επίπεδα σκέψης: το εμπειρικό επίπεδο, στο οποίο δικαιολογημένα ισχυρίζομαστε ότι έχουμε γνώση ενός εξωτερικού κόσμου αντικειμένων που συνδέονται με αιτιακές σχέσεις μέσα στον χώρο και το κριτικό επίπεδο, στο οποίο αναγνωρίζουμε ότι αυτός ο κόσμος είναι μόνο φαινόμενο, φαινόμενο μιας έσχατης πραγματικότητας, για την οποία δεν μπορούμε να έχουμε απολύτως καμία θετική γνώση. Η αναλογία όμως δεν μπορεί να είναι αυστηρή. Όπου ο Χιουμ αναφέρεται σε μια αναπόδραστη φυσική προδιάθεση για πεποίθηση, ο Καντ χρησιμοποιεί επιχειρήματα -υπερβατολογικά επιχειρήματα-, για να δείξει ότι αυτό, το οποίο στο εμπειρικό επίπεδο σωστά εκλαμβάνεται ως εμπειρική γνώση ενός εξωτερικού κόσμου αντικειμένων που υπόκεινται σε νόμους, είναι μια αναγκαία συνθήκη της αυτοσυνειδησίας, της γνώσης των δικών μας εσωτερικών καταστάσεων και -μια ακόμη πιο εντυπωσιακή διαφορά- εκεί που, στο κριτικό επίπεδο, ο Χιουμ μάς αφήνει με τον μη ανασκευάσιμο σκεπτικισμό, ο Καντ μάς προσφέρει το δικό του είδος ιδεαλισμού.)

Εδώ κλείνω την παρέμβασή μου που αφορά τις περίπλοκες εντάσεις στη σκέψη του Χιουμ και τις αναλογίες με τον Καντ και επιστρέφω σε μια θεώρηση

του φυσιοκράτη Χιουμ, αφήνοντας κατά μέρος τον σκεπτικιστή Χιουμ. Σύμφωνα με τον φυσιοκράτη Χιουμ, οι σκεπτικιστικές αιφνιδικές δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με επιχειρήματα. Πρέπει απλώς να αγνοούνται (εκτός ίσως αν προσφέρουν μια αβλαβή διασκέδαση, ένα είδος διανοητικής ψυχαγωγίας). Πρέπει να αγνοούνται γιατί είναι ανεπαγές, ανίσχυρες μπροστά στη δύναμη της Φύσης, τη φυσικά ριζωμένη προδιάθεσή μας για πεποίθηση. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Λόγος δεν μπορεί να παίξει κάποιο ρόλο σχετικά με τις πεποιθήσεις μας που αφορούν τις καταστάσεις πραγμάτων και την ύπαρξη. Μπορεί να παίξει έναν ρόλο, αν και υποδεέστερο: εκείνου που εκτελεί τις εντολές της Φύσης, και όχι εκείνου που τις υπαγορεύει. (Εδώ μπορούμε να ανακαλέσουμε στη μνήμη μας και να εφαρμόσουμε τη διάσημη παρατήρηση για τον Λόγο και τα πάθη.) Η αναπόδραστη, φυσική μας δέσμευση αφορά ένα γενικό πλαίσιο πεποιθήσεων και έναν γενικό τρόπο -τον επαγωγικό- διαμόρφωσής τους. Αλλά εντός αυτού του πλαισίου και τρόπου, η απαίτηση του Λόγου, ότι οι πεποιθήσεις μας θα έπρεπε να διαμορφώνουν ένα συνεπές και συνεκτικό σύστημα, μπορεί ελεύθερα να παίξει τον ρόλο της. Έτσι, για παράδειγμα, παρόλο που ο Χιουμ δεν πίστευε ότι μια ορθολογική δικαιολόγηση της επαγωγής εν γένει ήταν είτε αναγκαία είτε δυνατή, μπορούσε με αρκετή συνέπεια να διατυπώσει «κανόνες για τον προσδιορισμό της αιτίας και του αποτελέσματος». Παρότι η Φύση είναι αυτή που γενικά μας δεσμεύει στην επαγωγική διαμόρφωση των πεποιθήσεων, ο Λόγος είναι εκείνος που

μας βοηθά να εκλεπτύνουμε και να επεξεργαστούμε τους επαγωγικούς κανόνες και τις σχετικές διαδικασίες και, υπό το φώς τους, να ασκούμε κριτική και κάποτε να απορρίπτουμε αυτό το οποίο στις επιμέρους περιπτώσεις θεωρούμε ότι είμαστε φυσικά προδιατεθειμένοι να πιστέψουμε.